

H. Verwey-Jonker, *Er moet een vrouw in* (Amsterdam: De Arbeiderspers, 1988, 272 blz., f36,50, ISBN 90 295 5151 8).

Toen Hilda Verwey-Jonker in november 1945 werd benoemd tot lid van het Noodparlement, was zij onaangenaam verrast: zij was in haar voordracht, die haar zeer ongelegen kwam, niet eens gekend. Koos Vorrink wist echter deze procedure met maar één, herhaaldelijk antwoord te rechtvaardigen: 'Er moet een vrouw in'! Omdat hem verder elke gedachte over de vertegenwoordiging van vrouwen ontbrak en omdat hij al evenmin kon toelichten waarom juist zij die ene, symbolische plaats zou moeten innemen, weigerde Verwey-Jonker deze absurde gang van zaken te bevestigen en bedankte zij voor de eer.

Toch had in 1945 Hilda Verwey-Jonker (geb. 1908) al een indrukwekkende staat van dienst en is zij ook de volgende decennia een van die zeldzame vrouwen in de openbare politiek gebleven. Terwijl vanaf de jaren dertig vrouwen hun politieke betrokkenheid voornamelijk investeerden in de bestaande vrouwenverenigingen, en terwijl een strak centraal beleid, dat de energie van gehuwde vrouwen op het gezinsleven wilde richten, tot in de jaren zestig het klimaat bepaalde, verwierf Verwey-Jonker zich een politieke en wetenschappelijke loopbaan die haar juist buiten deze terreinen een identiteit verleende. Vooral haar lidmaatschap van de SER (1957-1972) kenmerkte haar in de ogen van velen als de uitzonderlijke vrouw die de regel bevestigt, ook al sluit vanuit het perspectief van haar leven deze functie nauw aan bij de vele die zij reeds had vervuld en bij haar brede sociaal-politieke ervaringen. Haar leven is vanaf haar jeugd gedragen door sterke ethische en politieke overtuigingen en door de behoefte tot de realisatie daarvan actief bij te dragen. Feminisme is voor haar evident niets meer en niets minder dan een van de vele onderstromen in de samenleving die tot noodzakelijke veranderingen moeten leiden. Haar eigen ervaringen tot een gedepriveerde groep te behoren zijn tot twee beperkt: de identiteit van vrouw in een mannenwereld en nu die van oudere in een samenleving die de toekomst toewijst aan de jeugd. Beide rusten op het besef dat haar maatschappelijke welstand haar ook daarin een relatieve uitzonderingspositie heeft verleend.

Al in de titel spreekt Verwey-Jonkers gevoel voor de ironie van haar positie, want het is opmerkelijk dat zij, een politicus, in deze kiest vooreen incident, waarbij zij een actieve politieke functie verkoos niet te vervullen. Die beslissing nam zij overigens zelden. De tegenstrijdigheden tussen haar verschillende identiteiten heeft zij niet met elkaar verzoend in een samenhangende interpretatie, een autobiografie waarin een volledig 'zelf' geschapen wordt in de evenementen van het levensverhaal. Haar herinneringen lijken in weerwil van de thematische ordening vooral op een kroniek. Zij bevatten voornamelijk de 'faits et gestes' van haar politieke leven, zonder opsmuk, maar ook zo nuchter en zakelijk dat de persoonlijkheid van de schrijver vooral getekend wordt door het welbewust verzwijgen van haar persoonlijke belevingswereld. De lezer leert 'Evert' (Verwey) kennen als sociaal-democraat, als wetenschapperen als wetenschapsmanager, maar andere emotionele facetten van de huwelijksrelatie dan wederzijdse professionele waardering gaan de lezer kennelijk niets aan. Haar vier kinderen komen slechts incidenteel ter sprake; zij hebben hun plaats in de 'Chronologie' van haar leven, treden een enkele maal op als figuranten in het verhaal en krijgen aan het slot een samenvatting van hun leven. De vraag hoe zij haar huishouding organiseerde — een probleem dat de huidige generatie van buitenshuis werkende moeders sterk bezighoudt — roert zij niet aan. Soms blijkt plotseling dat iemand, die in een andere context ten tonele wordt gevoerd, ook een rol vervulde als hulp voor de kinderen of in de huishouding, maar verder gaat zij op deze materie niet in. Slechts in één thema hoeft Verwey-Jonker het relaas van haar ervaringen niet zo omzichtig in banen te leiden en laat zij als

auteur haar gevoelens meer de vrije loop. Het betreft de jaren van de oorlog en onmiddellijk daarna, die haar in het verzet en vooral in de opvang van vluchtelingen betrokken. Deze gebeurtenissen nemen een wezenlijk andere plaats in haar herinnering in dan haar andere activiteiten, waarin zij de spanning tussen het publieke en het private kennelijk te sterk heeft gevoeld om een evenwicht tussen beide in haar verslaggeving te kunnen bereiken. Want de titel verbergt een dubbele ironie. Deze refereert immers aan de bizarre omstandigheid 'er als vrouw in' te zitten, dat wil zeggen op grond van sekse als enige de gehele diverse populatie van alle vrouwen te vertegenwoordigen in een openbare functie, maar als levend symbool van de seksenongelijkheid wel verplicht te zijn in capaciteiten uit te blinken, een schizofrene situatie voor iemand die zich deze bewust is en die Verwey-Jonker voortdurend heeft beleefd. Maar tegelijkertijd heeft Verwey-Jonker zich blijkbaar genoodzaakt gevoeld de private kant van haar identiteit 'als vrouw' onbesproken te laten, juist omdat veel aandacht voor dit aspect van het leven van 'een vrouw' wordt verwacht. Verwey-Jonker heeft in deze *Herinneringen* een schat aan materiaal aangereikt voor een toekomstige biografie, een tekst waarin eigenlijk nog steeds 'een vrouw' moet, maar dan wel *dé* vrouw.

J. H. Blok

E. Henau, T. van den Hoogen, ed., *Van katholiek Limburg naar katholieken in Limburg* (UTP-katern VI; Heerlen: Universiteit voor Theologie en Pastoraat, 1988, 265 blz., ISBN 90 71602 06 0).

De uitgevers van de bundel hebben zich als organisatoren van een symposium, waarvan deze publikatie de neerslag vormt, de vraag gesteld welke veranderingen zich in het religieuze landschap van Limburg de laatste tientallen jaren hebben voorgedaan. Vertrekpunt vormt de ogenschijnlijk simpele evidentie dat, zoals overal in de westerse samenleving en cultuur, ook in Limburg de vroegere dominantie van het rooms-katholicisme in de sociaal-economische ontwikkelingen snel afbrokkelt en een grondige verschuiving optreedt in een vanouds als katholiek gekenschetste samenleving. In hoeverre gaat het hier om een regionaal gekleurd proces? Deze vraag wordt langs twee wegen bestudeerd, sociologisch en historisch. Van sociologische zijde wordt het fenomeen van vervanging van inculturatieprocessen door erosieprocessen onderzocht. Allereerst vraagt Duffhues zich af of er aanleiding is te spreken van een Limburgse variant van verzuiling en ontzuiling. Vervolgens richten Felling en Peters de aandacht op het regionale waardenpatroon. Op welke punten wijkt het waardenpatroon van de katholieke Limburger af van dat van zijn geloofsgenoten in Noord-Brabant en de randstad en van dat van zijn onkerkelijke streekgenoten?

De een concludeert tot een geleidelijke, maar moeizame inpassing in een nationaal patroon, de beide andere auteurs benadrukken een hoge mate van traditionalisme, een duidelijk verschil met katholieken in Brabant en een cultuurpatroon dat diametraal staat tegenover dat van onkerkelijke streekgenoten.

De overige auteurs stellen historische vragen. Ook hier vaak vergelijkingen tussen regionale en landelijke ontwikkelingen. Zo onderzocht J. Y. H. A. Jacobs de rol van de Roermondse clerus tussen 1954 en 1965 en stelt vast dat zij te zeer verstrikt was geraakt in interne meningsverschillen om met een bruikbaar alternatief te kunnen komen, toen de afbrokkeling in een stroomversnelling raakte. L. Winkeler stelt vast dat Limburgse intellectuelen geen rol van betekenis